

CONDOLATÉBRESZTŐ TÚNŐDÉSEK

SÜTŐ ANDRÁS: *Rigó és apostol.*

Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1970.

Anyám könnyű álmot ígér című nagy feltűnést keltő és elismerést kiváltó könyve után Sütő András romániai magyar írot alighanem szükségtelen bemutatni, úgyhogy »úti tűnődéseket« tartalmazó kis könyvét, immár tájunkon is, mint a jó ismerős alkotását üdvözölhetjük. Ilyenformán írói sajátosságaira, behizelgően tiszta, s egyben nemes veretű nyelvére stílusára, Ilyéssel rokon szkatára és szemléletmódjára talán alkatán főlölleges külön kitérni, annál is inkább, mert e téren a szerző újabb kötete nem hozott újat. Csalódást sem okozott azonban: azt kaptuk benne, amit vártunk tőle.

Ilyenképpen talán arról kell val-lanom inkább, hogy ez a Sütő-könyv bizonyos értelemben felülvizsgálni készíttet egy korábbi ingerült kifakadásszerű megállapításmat, ami mel-lesleg nem is annyira irodalmi mű-vek kapcsán, inkább csak úgy álta-lában az »utazni nem tudó« embe-rek, s még inkább a szenvelgett, kö-telességszerűnek érzett honvágy megnyilatkozásainak hallatán szü-letett meg bennem: aki utazás köz-ben minduntalan hazagondol, jobb, ha otthon marad. Sütőnél ugyanis, ha otthonától távol jár, szó sincs a szó köznapi értelmében vett hon-vágyról, még kevésbé szenvelgésről. »Hazagondolásról« ugyan annál in-kább, könyvének azonban éppen az ad eredeti látószöveget, sőt — mond-juk így — azt is egyben, hogy haza-gondolását nemcsak képes volt pro-gramszerűen vállalni, hanem tartal-massá, termékennyé, gondolatébresz-tővé is tudta tenni egyben, s ugyan-akkor, illetve éppen ezért, teljesség-gel sikerült elkerülnie az alapállása folytán fenyegető közelségben rej-tőzködő szólamosság veszélyét is.

»Német babonaként emlegetik, miszerint az Isten bizonyos helyek-hez közelebb lakozik, mint mások-hoz. Magunk ilyenformán a közelsé-gével kérkedhetünk; túl gyakori lá-togatásaival, hóna alatt egy-egy ta-tárjárással, török uralommal és

egyéb ajándékaival, melyek a XVI. századtól kezdve kitűtöttek bennün-ket az eladdig jó szusszal bírt euró-pai versenyből. Néhány századnyi idő így csurgott el a markunkból. Csöppenként kell megint összegyű-jtögetni. Elföltt sokat búsultak a köl-tők. A pürkereci késedelem nyilván-váló, de nem behozhatatlan.« A kö-tet címadó írásában olvashatjuk eze-ket a sorokat. Sütő ugyanis a na-umburgi dóm apostolszobraiát szem-lélve is, mintha csak útjai során a maga Ariadné fonalát gombolyítaná le maga után, szinte magától érte-tődő természetességgel talál rá a ha-zavezető útra vagy inkább a vissza-pillantás, az összevetés lehetőségére, gyakran világunk, a közép-, illetve kelet-európai tájegység kulturális lemaradásának okaira utalva. Ezt teszi Velencében, Rómában, Weimar-ban jártában, s Auschwitzban is, mi-vel *Fekete rózsák* című auschwitzi tárgyú riportjában is a szülőfaluja környékén lejátszódott zsidóirtás gyerekkori emlékéit idézi, megrendí-tően kapcsolva egybe az elképzelhe-tetlen méretűt a »kicsivel«, a szeme előtt végbemenővel. Vagy akár Irán-ban, mivel a perzsa koronaéksze-reket szemlélve, könyvének egyik leg-színezőbb, s igen elgondolkoztató múltbeli dolgokat felfedő epizódja-ként egy gyermekkori élménye jut észébe, a »három király járás« Gás-pár-koronájáról és a »kulákok« pad-lásán söprögetőkről. Igaz ugyan, hogy erre a minduntalan vissza-visszapillantó szerepre bizonyos kül-ső tényezők is kényszerítik a szer-zőt: amint írásaiból megtudjuk, úti élményekben — sajnos — többnyire csak »fixált« program szerint, turis-tacsoportok, fró- vagy parlamenti küldöttségek tagjaként lehetett ré-sze. »Magam legszívesebben Gide nyomdokait követném a Kongó part-jain. Annak se búsultam volna, ha netán Beauvoir asszonyság vesz ka-lauzi gondjába Algéria vagy Spa-nyolhon tájain. A Hilton-szállók

összkomfortjánál izgalmasabb egy cölöpház, lakóinak cölöp-gondjaival. A minden rendű és rangú küldöttségek azonban előre meghatározott útirányt követnek, elkerülvén a cölöpházakat, de még a világvárosok nyomorgyedeit is — olvashatjuk könyvének rövid bevezetőjében. Maga is érzi tehát az így feltárulkozó lehetőségek szűkreszabottságát, úgy-hogy, amennyiben el kívánta kerülni, hogy mások által ezerszer leírt dolgokat ismételve, útjairól csakis ilyen összehasonlító-mérlegelő módon szólhatott, megmaradva abban a koordináta-rendszerben, amelyben hazai utazgatásai során is mozog: az erdélyi magyar kulturális hagyományok bűvkörében, azok összefogó-fenntartó erejének fontosságát hangsúlyozva, ugyanúgy, mint mikor a kisbaconi Benedek Elek-emlékház megnyitása vagy a csíkszeredai tervezett Petőfi-szobor jelenti tünődéseit az kiindulópontot. Bennem egyébként az ápolható és ápolandó hagyományok e gazdagsága kapcsán tagadhatatlanul bizonyos irigység támad, ha a magunk, kulturális örökségekben sokkal szegényebb tájára gondolok, még ha ugyanakkor nehezen is tudom elfojtani kételyeim a hagyományoknak, s általában a kultúra folytonosságának nemzetiség-fenntartó szerepével kapcsolatban, figyelembe véve korunk kultúra iránti közönyét, s általában »materializmusát«. Ugyanakkor azonban észre kell venni azokat a korlátokat is, amelyek a szerzőnek ebből a szemléletéből következnek, mivel Sütő alapjában véve tiszteletre méltó szempontjai mintha egy-fajta bezárkózást is magukban hordoznának. »Szünetben Darvas Józseffel találkozom; súlyos betegségből lábadozva jött el Rómába, s látom rajta, hogy Michel Butor fenomenologikus kísérleteinek, a tapasztalaton túli világ kísértéseinek nincs hely a homloka ráncában« — olvashatjuk a római nemzetközi írótalálkozóról szóló írásban, s ez valahogy így, ebben a formában, mivel nem tudhatjuk meg, miről is beszélt valójában Butor, kissé eleve elutasításnak hat. S ezt a látszatot keltik a valamivel alább következő sorok is: »... az egzisztencialista magány felé hajózó eszmefurtatások után in-tegetve ebben az idegenségben is —

vagy épp ezért — gyorsan egymásra találunk; az otthon külön kis égtája borul fölénk, s a kezdeti szívzorongató izgalom, a gyűjtögető mohóság érzése után már gyanítom, mit viszünk haza innen — újabb betéré-sünk eredményeképpen: azt, amit magunkkal hoztunk.«

Epen ezért e hagyományörző, s következetesen a hazai gondok felé forduló szemléletmódon túl, annak minden elgondolkodtató volta ellenére is számomra Sütő írásai ott ideig-óráig feledni képes öket, ahol látszólag »csak« emberi dolgokról szól, rövid, de sokatmondó szellemi kalandokba bocsátkozva kissé bebarangolja az európai múlt bizonyos tájait, úgy, ahogyan azt például a *Velencei képeslap* vagy *Az angyalvár kulcsai* című írásokban teszi. Sütő elszakadása az otthoni dolgoktól itt is csak látszólagos, s éppen ez a látszólagosság az, ami miatt az említett írások külön figyelmet érdemelnek, mivel a szerző itt mint-ha a hagyományok kérdése helyett az otthoni problémák egy egészen másik szféráját érintené. Figyelem-be véve ugyanis Sütő könyvének alapvető orientációját, nehéz véletlennek tekinteni, hogy még a Doge palota folyosóján is mindenekelőtt azt a »tátott szájú szörnyalakat« veszi észre, amelynek fogai közé valaha az inkvizíciónak számt névtelen följelentéseket dobták. De talán még szembetűnőbb, hogy a Sixtus kápolnáról és Michelangelóról írva legfőképpen a művészet szabadsága, illetve művész és mecénás viszonya izgatja, olyan általános érvényű megállapításokat bocsátva szárnyra, amelyek közül már csak aforizmaszerűségük miatt is érdemes néhányat idézni: »Ha tudni akarja valaki, mit művelnek egy társadalomban: nézze meg, mitől tiltják a köz-napi embert.« »A hatalom ott válik önnön karikatúrájává, amidőn saját szakállas vagy csupasz képét kezdi csodálni a történelem zsebtükrében.« »Emberi jog nélkül a művész bármiféle joga, szabadsága: fából vaskarika.« »S ezzel még korántsem mérült ki a választék, tovább is folytathatnánk, meg kell azonban elé-gednünk annyival, hogy megállapít-suk, mindenekelett ezeknek és a hozzá hasonló gondolatoknak, s per-

sze a sokszor rendkívül ügyesen, rafináltan felépített képzettársításoknak köszönhető, hogy a kötet befejező írása, *Az Angyalvár kulcsai* a Sütő könyvében egybegyűjtött »tündéseinek« csúcását, zenitjét is je-

lenti egyben. Termékenyítő, gondolatgazdag könyv tehát Sütő András kis kötete — tartalmán túl, úgy némlik, mindenekelőtt azt jelzi, hogy a szerző további munkásságára is figyelni kell.

VARGA ZOLTÁN

MAGÁNYOSAN — MINDNYÁJUNKÉRT

LÁNYI SAROLTA: *Téli hajnal*.

Magvető, Budapest, 1971.

Idestova 65 éve, hogy Lányi Sarolta első költeményei megjelentek. A századfordulót követő első évtizedben lírája új színt, hangot hozott a forrongva alakuló új magyar irodalomba. Új és modern volt az, amivel Lányi — aki a tízes évek körül Szabadkán élt — 1912-ben az *Aján-dék* című verskötetében az olvasóközönség elé lépett. Szecessziós cizelláltsággal és helyenként ellágyuló szentimentalizmussal szólt érzéseiről, szerelméről és vívódásairól; de mindenkor nyíltan és őszintén, ami már önmagában is bátor tett volt a prudériával átitatott korban.

Ez a költészet a világháború éveiben fokozatosan elmélyül, új témákkal gazdagszik: egyéni világa társadalmi tartalmakkal telítődik. Férje, Czöbel Ernő révén, Lányi bekapcsolódik a szocialista mozgalomba, s ez a kapcsolat mély, érzelmeikkel átitatott ösztönzéseket ad lírai énjének további kibontakozásához. Költészete ezekben az években a magyar irodalom fővonalában foglal helyet, nemcsak tematikája, hanem gondosan kimunkált — a sajátos magyar szimbolizmus közegében kiteljesedett — formaművészete révén is. Füst Milán, Tóth Árpád írnak versköteteiről (*A távozó*, 1914 — *Napjaim*, 1922) meleg, elismerő sorokat.

Az 1922 és 1945 közötti évek (férjét követve a költőnő a Szovjet-

unióba emigrált) bizonyos törést, elbizonytalanodást hoztak Lányi lírájába. Az idegen nyelvű szellemi közegeben nehezen talál magára, s a szocialista irodalomban is olyan formái és politikai követelmények válnak uralkodóvá, amelyek nem kedveztek az általa képviselt lírai alkat tágabb kibontakozásának. E negyed század költői termésének java része csak a szülőfölddel való új találkozás után, 1947-ben jelenített meg önálló verskötetben. (*Számlálatlan évek*.)

Az anyanyelv éltető közegében újra felpeszűdül Lányi alkotókedve. Lírája termékenyen reagál az új társadalom építésének örömeire, gondjaira; a költészet ad vigaszt élete legnagyobb fájdalmára, férje korai elvesztésére. — S rövidesen elérkezik az összegezés ideje is: 1956-ban megjelenik *Őszi kert* című gyűjteményes kötete, amely a maga teljességében vonultatja fel az életmű valamennyi állomását. Az önmagában reprezentatív jellegű összeállítás azonban e költészet hátáira is felhívja a figyelmet; arra, hogy annak legjelentősebb értékei a *Nyugat* vonzókörében születtek; a későbbi, illetve a felszabadulást követő évek termése már bizonyos mértékig elmarad költészetünk új fejlődésének tempójától.

A magára maradás s bizonyos mértékig az öregedés jegyében szü-